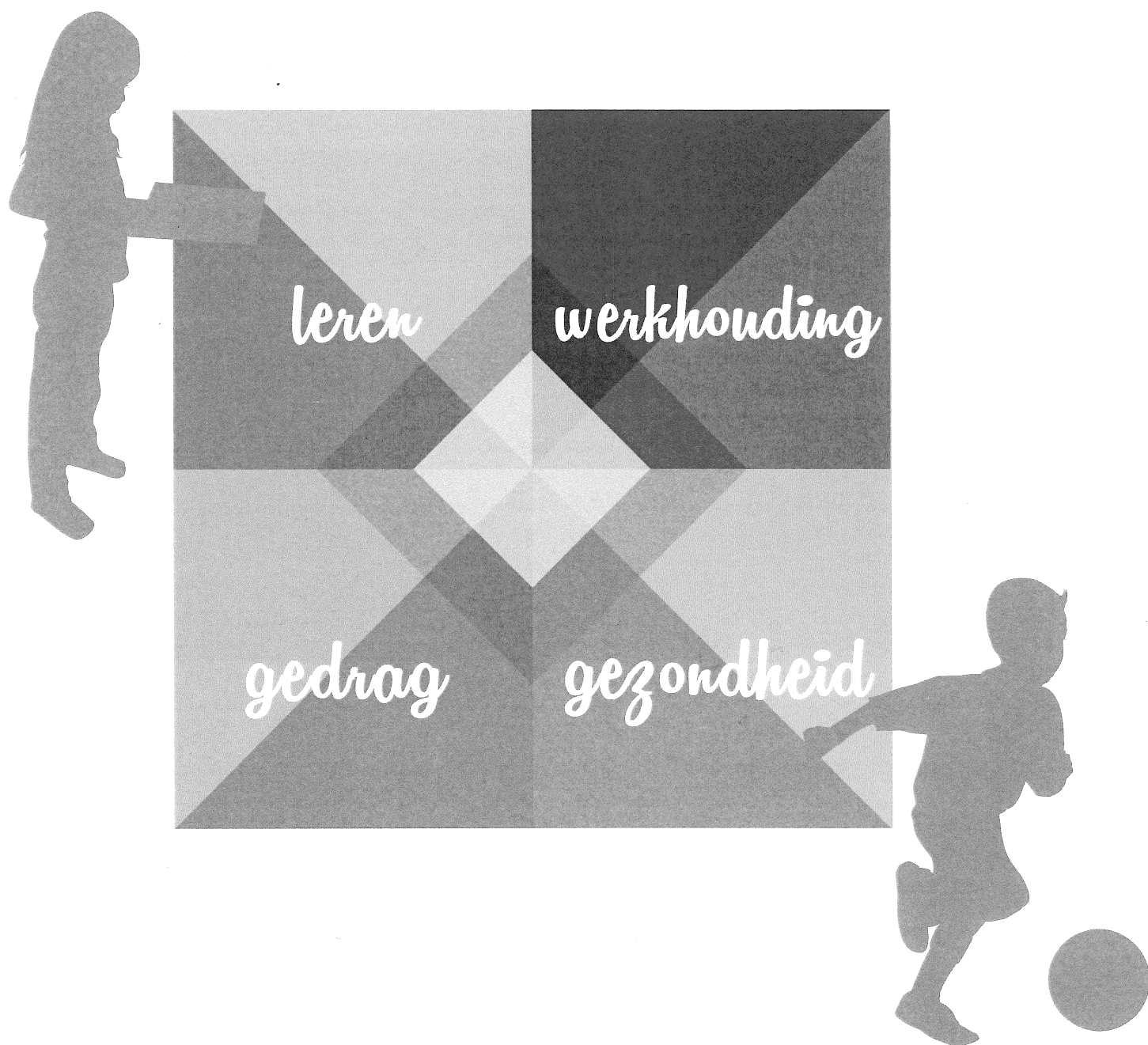

Handleiding

Dialooginstrument HGW

bazalt

Colofon

Auteur/ontwikkelaar: Tijn Nuyens
Redactie: Anita de Jong, Bazalt
Vormgeving: Françoise Dees, Bazalt Groep
Drukwerk: PrintSupport4U, Meppel

DANK!

In het samenwerkingsverband RSV Breda is in 2014 een initiatief gestart om de kwaliteit van de collegiale dialoog te versterken. Een oprecht 'dankjewel' is op zijn plaats voor de IB-ers van het eerste uur die hebben bijgedragen aan het tot stand komen van dit instrument:

- M. van Eil, werkzaam op nutsbasisschool Burgst
- H. Emmen, werkzaam op K.B.S. Laurentius
- W. Leeuw, werkzaam op nutsbasisschool De Hoogakker
- M. Schrauwen, werkzaam op KOC De Brakken
- B. Leemans, werkzaam op basisschool De Akkerwinde
- A. van Aken, schooldirecteur bij stichting nutsscholen Breda

Daarnaast zijn de bijdragen van Inge Bloemers (Edux Onderwijspartners), Jacques van den Born (directeur SWV PO RSV Breda) en de 30 deelnemers van de voorlopersgroep van groot belang geweest. Het was inspirerend en een voorrecht om met deze bevoegen onderwijsprofessionals samen te werken.

Tijn Nuyens

ISBN 978-94-6118-219-7

© Bazalt Educatieve Uitgaven 2016

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd of doorgegeven in welke vorm dan ook zonder schriftelijke toestemming van Bazalt. Voor informatie over workshops, trainingen en coaching aansluitend bij deze uitgave, kunt u terecht bij onderstaande organisaties.

Bazalt
Postbus 21778
3001 AT Rotterdam
Educatieve uitgeverij:
T (088) 55 70 500
Dienstverlening
T (088) 55 70 570
www.bazalt.nl

HCO
Postbus 53509
2505 AM Den Haag
T (070) 448 28 28
www.hco.nl

RPCZ
Postbus 351
4380 AJ Vlissingen
T (0118) 480 800
www.rpcz.nl

Bazalt maakt deel uit van de Bazalt Groep en werkt daarin samen met partners HCO en RPCZ.

1. Inleiding: het Dialooginstrument HGW

Handelingsgericht Werken (HGW) werkt om van Passend Onderwijs een succes te maken. Leraren die de onderwijsbehoeften van álle leerlingen kennen en hierop hun handelen baseren, dragen actief bij aan Passend Onderwijs. Het Dialooginstrument HGW ondersteunt leraren bij het ontwerpen van een krachtig beredeneerd aanbod voor alle leerlingen in de groep. Een aanbod waarvan ze zich eigenaar kunnen voelen.

1.1 Context

Handelingsgericht Werken blijkt in de praktijk hét concept om Passend Onderwijs van richting en inhoud te voorzien. In de school vinden veel gesprekken plaats om, in dialoog, het geboden onderwijs op maat te maken voor leerlingen.

Niet altijd is een voor de hand liggend arrangement voor een leerling beschikbaar. Wanneer het gebruikelijke aanbod leidt tot onvoldoende kans op optimale ontwikkeling voor een specifieke leerling, is het goed om in dialoog te gaan. Het Dialooginstrument HGW is bedoeld om deze dialoog van zowel vorm als inhoud te voorzien. Het helpt onderwijsprofessionals te komen tot

- een **verklarend** beeld: wat zijn evidente verklaringen voor de ontwikkeling van deze leerling tot nu toe?
- een beeld van de **onderwijsbehoeften**: wat heeft deze leerling nodig om zich zo optimaal mogelijk te ontwikkelen?
- een beeld van het benodigde **handelen door de leraar**: hoe kunnen we afstemmen op de behoeften van deze leerling?

1.2 Doel

Het Dialooginstrument HGW heeft als doel een professionele en interactieve dialoog te faciliteren over onderwijsbehoeften, het afstemmen op deze behoeften door de leraar en het versterken van de eigen regie door leraren.

Leraren zijn dagelijks aan het werk om binnen de omschreven basisondersteuning een beredeneerd aanbod voor álle leerlingen in de klas/in de school te verzorgen. Met behulp van het Dialooginstrument HGW kunnen ze de onderwijsbehoeften van alle leerlingen articuleren en krijgen ze helder wat het afstemmen op deze leerlingen van hen vraagt in hun **denken** én in hun **handelen**.

Het instrument kent tal van plekken in de keten van leerlingbegeleiding. Zodra een leraar puzzelt over hoe af te stemmen op de behoeften van een specifieke leerling, kan zij met het instrument in dialoog gaan met een collega¹. Het instrument kan tijdens een paralleloverleg, een bouw- of teamvergadering, maar ook in een leerling- of groepsbespreking worden ingezet. Het instrument is ook effectief gebleken tijdens intervisiebijeenkomsten van bijvoorbeeld intern en ambulant begeleiders.

Op schoolniveau ontstaat er door de gestructureerde dialoog steeds meer zicht op hoe goed het lukt om de basisondersteuning vorm te geven ('Hoe geven wij in de dagelijkse praktijk vorm en inhoud aan Passend Onderwijs?'). Het dialooginstrument levert een bewezen bijdrage aan het zetten van een volgende stap in de kwaliteit van Handelingsgericht Werken binnen de school.

Door het voeren van de dialoog ontwikkelt de leraar eigenaarschap voor het onderwijsontwerp; onderwijs dat is afgestemd op de behoeften van de leerling. We benadrukken dat het **denkproces** dat we faciliteren met het Dialooginstrument het belangrijkste is. Laat je niet verleiden tot het schrijven van lange verslagen of het invullen van formats. Een foto van het dialoogveld met daarop de gekozen onderwijsbehoeften en leraarvaardigheden volstaat, om vervolgens na een periode van 4-6 weken opnieuw met elkaar in gesprek te gaan.

¹ Leraren worden in deze handleiding aangeduid als 'zij'. Uiteraard bedoelen we ook 'hij'.

1.3 Het instrument

Het Dialooginstrument HGW brengt op vier domeinen de onderwijsbehoeften van leerlingen in beeld: leren, werkhouding, gedrag en gezondheid. Daarnaast beschrijft het leraargedrag op zeven domeinen: leren (instructie), leren (management), werkhouding, gedrag, gezondheid, mindset en planmatig handelen. Deze omschrijvingen stellen leraren in staat om zich weer eigenaar te voelen van de afstemming op de onderwijsbehoeften van alle leerlingen.

Het instrument bestaat uit:

- **Dialoogveld:** Het dialoogveld bestaat uit vier vakken met ieder een eigen domein: leren, werkhouding, gedrag en gezondheid. In het midden, waar de vakken bijeenkomen, is een ruimte vrijgelaten om een foto van de besproken leerling te leggen. Elk domein biedt ruimte om de bijbehorende kaarten met onderwijsbehoeften en leraarvaardigheden een plek te geven. Bij het domein 'leren' kunnen twee stapels kaarten met leraarvaardigheden liggen: leren (instructie) en leren (management).
- **Kaarten met onderwijsbehoeften** op vier domeinen, te herkennen aan de kleur van het domein en de afbeelding van een leerling.
- **Kaarten met leraarvaardigheden** op vier domeinen, te herkennen aan de kleur van het domein en de afbeelding van een leraar.
- **Kaarten mindset en kaarten planmatig handelen.**
- **Blanco kaarten onderwijsbehoeften, leraarvaardigheden en planmatig handelen.** De sets kaarten bevatten 3 blanco kaarten: 1 voor onderwijsbehoeften, 1 voor leraarvaardigheden en 1 voor planmatig handelen. Kopieer deze kaarten diverse malen, zodat je ze tijdens de dialoogsessie kunt invullen. Op de site www.bazalt.nl/dialooginstrument vind je vellen met meerdere blanco kaartjes die je kunt uitprinten.
- Zelf beschik je over kleine zelfklevende memo's van 5x5 cm (Post-it's) in twee kleuren.

2. Werken met het Dialooginstrument HGW

Het dialooginstrument faciliteert het gesprek tussen onderwijsprofessionals met twee intenties:

1. De leerling krijgt het onderwijs dat nodig is om zich optimaal te kunnen ontwikkelen.
2. De leraar kan zich eigenaar voelen van het onderwijsontwerp, mede door ondersteuning van haar collega's en leidinggevende.

2.1 Aanleiding om te werken met het Dialooginstrument

Zodra een leraar een vraag heeft met betrekking tot haar onderwijsontwerp (bijv. "Mijn manier van werken/ het huidige aanbod draagt onvoldoende bij aan de optimale ontwikkeling van deze leerling: wat nu?") kan het Dialooginstrument worden ingezet. Voorwaarde is dat de leraar een beredeneerd aanbod (doelen en werkwijzen) heeft voor alle leerlingen en dit heeft vastgelegd in een (groeps)plan.

De vraag van de leraar kan betrekking hebben op/ kan klinken als:

- Heb ik helder wat ik de leerlingen erbij wil laten leren in de komende (afgebakende) periode? Met andere woorden: zijn de doelen van mijn beredeneerde aanbod helder en weten de leerlingen dat ook?
- Heb ik voldoende in beeld wat het leren van deze leerling ondersteunt en wat het leren belemmert?
- Kan ik de behoefte aan ondersteuning van deze leerling voldoende in beeld brengen?
- Heb ik als leraar in beeld wat het afstemmen op deze (specifieke) onderwijsbehoeften van mij vraagt aan mindset, instructie, klassenmanagement, planmatig handelen? Maar ook in mijn afstemming op de werkhouding, het gedrag en de gezondheid van deze leerling?
- Heb ik als leraar in huis wat deze leerling aan mij vraagt? Zie ik mezelf deze ondersteuning bieden? Qua inhoud en vorm maar ook qua tijd en organisatie?
- Hoe werk ik planmatig aan de afstemming op de onderwijsbehoeften van deze leerling?
- Hoe betrek ik ouders bij hoe we ons aanbod verder gaan aanscherpen, en waar kunnen zij ons ondersteunen in het slagen van deze aanpak?

2.2 Voorbereiding op de dialoog

De leraar bereidt zich voor op de dialoog door een analyse te maken van de ontwikkeling van deze specifieke leerling tot nu toe. Dat doet ze door:

- toets- en observatiegegevens te verzamelen;
- het dossier te raadplegen;
- collega's te raadplegen die ook met deze leerling werken/gewerkt hebben;
- af te stemmen met de duo-collega;
- in gesprek te gaan met de leerling en de ouders.

Zo ontstaat een overzicht van factoren die deze leerling stimuleren in de ontwikkeling en van factoren die deze ontwikkeling (nog) belemmeren. Als gewerkt wordt met een groepsoverzicht, dan kan de leraar zich nog eens afvragen welke factoren er nu het meest van invloed zijn op de ontwikkeling van deze leerling.

De leraar is zich ervan bewust wat de leerling erbij gaat leren in de komende periode. Aangenomen mag worden dat de doelen waaraan gewerkt wordt, zijn opgenomen in het groepsplan. Het meenemen van het groepsplan volstaat dan. Indien de doelen hier niet in vermeld staan, dienen die op een andere wijze expliciet gemaakt te worden.

Alleen door je bewust te zijn van de doelen die je wilt bereiken, is het mogelijk de onderwijsbehoeften van deze leerling te formuleren.

Met deze voorbereiding start de dialoog:

- Stimulerende en belemmerende factoren worden op drie niveaus in beeld gebracht: de leerling zelf, de groep en de thuissituatie. In Bijlage 1 reiken we hiervoor een kader aan.
- De leraar schrijft de stimulerende en belemmerende factoren per relevant domein in steekwoorden op zelfklevende memobriefjes (Post-its). Gebruik twee kleuren memobriefjes: één voor stimulerende en één voor belemmerende factoren. De leraar neemt de memobriefjes mee naar de dialoogsessie.
- De leraar neemt een foto van de leerling mee naar de dialoogsessie.

2.3 De dialoogsessie

Leg, voordat de sessie begint, het dialoogveld uitgekapt op tafel. In het midden is plaats voor een foto van de leerling die centraal staat. Plaats de kaarten met onderwijsbehoeften en leraarvaardigheden met de tekstzijde naar beneden op de daarvoor bestemde vakken. De kaarten met mindset en planmatig handelen kunnen boven en onder het dialoogveld worden gelegd. Zorg voor voldoende lege kaarten om onderwijsbehoeften, leraarhandelen en planmatig handelen te omschrijven tijdens deze dialoogsessie. Kopieer de blanco originelen of print kaartjes uit vanaf www.bazalt.nl/dialooginstrument.

De dialoogsessie bestaat uit zes stappen. Alleen als alle stappen op de juiste volgorde worden gevolgd, is een goede opbrengst van de dialoog mogelijk.

Stap 1: Stimulerende en belemmerende factoren benoemen

De memobriefjes met stimulerende en belemmerende factoren krijgen een plaats op het dialoogveld. De memo's worden bij het juiste domein geplakt: leren, werkhouding, gedrag of gezondheid.

De leraar, daarbij ondersteund en bevraagd door de gesprekspartner, besluit welk van de vier domeinen het eerste/de meeste aandacht verdient.

- De gesprekspartner bevraagt de leraar: welke onderliggende argumenten zijn er, of welk bewijs is er, waarop de omschrijvingen van de stimulerende en belemmerende factoren zijn gebaseerd?
- De gesprekspartner kan zelf ook een idee hebben wat de ontwikkeling van deze leerling stimuleert of belemmert. Het is van belang deze ideeën pas in te brengen nadat de argumentatie van de leraar voldoende aan bod is gekomen. De gesprekspartner hanteert hier het principe van vragend toevoegen: is het mogelijk dat ...?

Stap 2: Onderwijsbehoeften formuleren

Voor het gekozen domein of de gekozen domeinen (maximaal twee) worden de onderwijsbehoeften geformuleerd met behulp van de onderwijsbehoeftenkaarten. Op de kaarten staan krachtige voorbeeldbeschrijvingen.

- Bevraag de leraar eerst naar het doel waarnaar zij met deze leerling op weg is. Alleen dan kunnen er onderwijsbehoeften worden geformuleerd (een onderwijsbehoefte is immers wat de leerling nodig heeft om stappen te kunnen maken richting het beoogde doel). Het is belangrijk het doel zo concreet mogelijk te maken en op één of maximaal twee domeinen betrekking te laten hebben.
 - Met de doelen voor deze leerling in beeld kunnen de onderwijsbehoeftenkaarten op maat gemaakt worden.
- Nu de stimulerende en belemmerende factoren bekend zijn gaat de gesprekspartner met de leraar in dialoog. Doel van deze stap is het scherp formuleren van de onderwijsbehoeften van deze leerling. Vraag de leraar wat zij als de onderwijsbehoeften van deze leerling beschouwt. De leraar schrijft de onderwijsbehoeften van deze leerling op de lege kaarten die zijn gekopieerd voor deze sessie.
- De onderwijsbehoeftenkaartjes worden hierbij nog **niet** benut.

- Leg vervolgens de bedrukte kaarten met onderwijsbehoeften leesbaar naast het dialoogveld. De leraar scherpt de eigen omschreven onderwijsbehoeften aan door een keuze te maken voor één of enkele kaarten. De gesprekspartner be vraagt de leraar op de argumenten voor juiste deze onderwijsbehoeften. Waaruit blijkt nu dat het gaat om deze en geen van de andere onderwijsbehoeften?
- De gesprekspartner kan zelf ook een idee hebben over de onderwijsbehoeften van deze leerling. Het is van belang deze ideeën pas in te brengen nadat de argumentatie van de leraar voldoende aan bod is gekomen. De gesprekspartner hanteert hier het principe van vragend toevoegen: is het mogelijk dat ...?

Stap 3: Verkennen van de mindset

De volgende fase in de dialoog is het formuleren van afgestemd leraarhandelen. De eerste stap hierin is het verkennen van de mindset van de leraar ten opzichte van deze leerling. Ziet de leraar echt perspectief om met deze leerling aan de slag te gaan door af te stemmen op de specifieke behoeften? De mindsetkaarten helpen te verhelderen waar de leraar nu nog moeite ervaart in de afstemming op deze leerling.

- Nu de onderwijsbehoeften zijn geformuleerd op één, maximaal twee domeinen bespreekt de gesprekspartner met behulp van de mindsetkaarten waar de leraar in haar denken en handelen moeite mee heeft of denkt te hebben. Het is belangrijk deze moeite onder woorden te brengen voordat het gesprek gaat over het vinden van passend gedrag van de leraar. Realiseer je als gesprekspartner dat de mindsetkaarten moeilijk (of niet) ontkennend beantwoord/besproken kunnen worden. Het gesprek naar aanleiding van de mindsetkaarten gaat over de vraag of de leraar bereid en in staat is te werken aan de optimale ontwikkeling van deze leerling. Is er voldoende energie aanwezig?

Stap 4: Leraarvaardigheden formuleren

Nu de mindset van deze leraar met betrekking tot deze leerling is uitgesproken, gaat het gesprek verder over de leraarvaardigheden binnen het gekozen domein. Op de kaarten met leraarvaardigheden staan krachtige voorbeeldbeschrijvingen.

- Ook hier geldt dat de gesprekspartner de leraar eerst be vraagt wat er aan leraarhandelen nodig is in de afstemming op deze leerling. De leraar schrijft haar voorgenomen leraarhandelen op de lege kaarten die gekopieerd zijn voor deze sessie.
- De aanwezige kaartjes worden hierbij nog **niet** benut.
- Leg vervolgens de bedrukte kaarten met leraarvaardigheden leesbaar naast het dialoogveld. De leraar scherpt de eigen omschreven leraarvaardigheden aan door een keuze te maken voor één of enkele kaarten. De gesprekspartner be vraagt de leraar op de argumenten voor juist deze leraarvaardigheden. Welke veronderstellingen legitimeren dat juist dit gedrag van de leraar zal bijdragen aan de optimale ontwikkeling van deze leerling?
- De gesprekspartner kan zelf ook een idee hebben welk leraarhandelen het meest zou kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van deze leerling. Het is van belang deze ideeën pas in te brengen nadat de argumentatie van de leraar voldoende aan bod is gekomen. De gesprekspartner hanteert hier het principe van vragend toevoegen: is het mogelijk dat ...?

Stap 5: Planmatig handelen formuleren

Als stap 4 is afgerond, is duidelijk geworden welk leraarhandelen nodig is in de afstemming op de behoeften van deze leerling. In de praktijk kan dit inhouden dat wat nodig is, nog onvoldoende ontwikkeld is bij de leraar.

- De gesprekspartner is er in deze fase op uit dat voor de leraar helder wordt hoe het leraarhandelen nu precies vorm krijgt, of gaat krijgen nadat de leraar een ontwikkeling heeft doorgemaakt. De leraar verwoordt, gesteund door de gesprekspartner, hoe het handelen eruit komt te zien, en hoe dit (verder) ontwikkeld wordt door bijvoorbeeld studie, kijken bij collega's of overleg met collega's. De gesprekspartner vraagt

naar het plan van de leraar. Let erop dat het plan SMARTI (Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdgebonden en Inspirerend) wordt geformuleerd. De leraar schrijft haar voorgenomen planmatig handelen op de lege kaarten die zijn gekopieerd voor deze sessie.

- De kaarten met planmatig handelen worden hierbij nog **niet** benut.
- Leg vervolgens de bedrukte kaarten met planmatig handelen leesbaar naast het dialoogveld. De leraar scherpt het eigen omschreven planmatig handelen aan door te kiezen voor één of enkele kaarten. De gesprekspartner bevraagt de leraar op de argumenten voor deze keuze. Welke veronderstellingen legitimeren dat juist dit planmatig handelen zal bijdragen aan de optimale ontwikkeling van deze leerling?
- De gesprekspartner kan zelf ook een idee hebben over welke competenties nog te ontwikkelen zijn bij deze leraar of hoe het planmatig handelen eruit zou moeten zien. Het is van belang deze ideeën pas in te brengen nadat de argumentatie van de leraar voldoende aan bod is gekomen. De gesprekspartner handelt hier het principe van vragend toevoegen: is het mogelijk dat ...?

Stap 6: Afspraken vastleggen

De dialoog wordt afgerond met:

- a) het maken van een foto van het dialoogveld en de kaartjes die met de tekstzijde naar boven liggen. Dit is het plan van aanpak.
- b) het vastleggen van de werkwijze door de leraar. De leraar omschrijft hoe zij nu precies te werk gaat en wat daarvoor nodig is aan acties, eigen ontwikkeling, samenwerking, etc. De leraar maakt feitelijk een afspraak met zichzelf over hoe nu verder te handelen. Deze afspraak legt de leraar voor zichzelf vast in korte aantekeningen.

Verwijzend naar de afspraken en deze dialoog, is de gesprekspartner gelegitimeerd om na een periode van 4-6 weken opnieuw met de leraar in gesprek te gaan en navraag te doen naar de (eerste) resultaten.

3. Hoe ondersteun je als gesprekspartner de dialoog?

Hier volgen enkele tips voor degene die als gesprekspartner aan de dialoogsessie deelneemt.

- Zie toe op een goede voorbereiding door de leraar. Ondersteun waar nodig bij de omschrijving van de stimulerende en belemmerende factoren. Plan liever een nieuwe afspraak dan dat je genoegen neemt met een gebrekkige voorbereiding.
- Bereid jezelf ook goed voor. Verdiep je in de leerling en leg de benodigde spullen klaar (ook lege kaartjes en schrijfmateriaal). Ga bij jezelf na wat je weet van deze collega. Wat zijn de stimulerende en belemmerende factoren van deze leraar, deze collega? Wat zijn de begeleidingsbehoeften van deze collega²?
- Zorg voor een ontspannen sfeer in een rustige ruimte waar je niet gestoord kunt worden.
- Heet de leraar welkom en formuleer nog eens het doel van de dialoog: "We zijn vandaag met elkaar in gesprek om de onderwijsbehoeften van ... in beeld te krijgen en met elkaar te kijken hoe de afstemming op deze behoeften door jou vorm kan krijgen."
- Vraag de leraar een toelichting te geven op de leerling, waarbij je altijd begint met de stimulerende factoren van deze leerling. LSD: Luister goed, vat samen en vraag door op de waarnemingen en conclusies. Dat doe je door te vragen naar argumenten en voorbeelden, naar 'bewijzen'. Zorg er wel voor dat het geen overhoring wordt. Als de leraar het antwoord schuldig moet blijven, ga dan samen op zoek naar argumenten/voorbeelden/bewijs voor de genoemde factoren (zet de vraagtechniek 'vragend toevoegen' in). Vraag de leraar, ter afsluiting van deze stap, om in enkele zinnen de leerling te kenmerken. Houd er rekening mee dat het de leraar teveel kan zijn of kan worden door deze dialoog. Geef ruimte om emoties te verwoorden en pak daarna weer terug op het doel van de dialoog.
- Bevraag de leraar op het doel dat zij met deze leerling wil bereiken. In de meeste gevallen is dat het doel dat met de (niveau-)groep bereikt gaat worden. Stel met elkaar vast wat van het doel al beheerst wordt en wat nog aandacht vraagt.
- Bepaal samen het domein waarop je in de dialoog wilt focussen (nooit meer dan twee domeinen).
- Richt je vragen op hoe de leraar de onderwijsbehoeften van deze leerling zou formuleren: "Wat heeft deze leerling van jou/van de klas, aan organisatie, materiaal, tijd, etc. nodig om dit doel te bereiken?" Het is van belang dat je eerst de eigen kennis, ervaring en kracht van de leraar naar voren laat komen. Bevraag de leraar op wat haar gedachte, haar intuïtie is. Aan welke onderwijsbehoeften of aanpak denkt de leraar zelf en waarom? Als blijkt dat de leraar de onderwijsbehoeften heel anders ziet dan jij op basis van wat jij weet van deze leerling, hanteer dan het principe van vragend toevoegen: zou het ook kunnen dat ...
- Pak de kaartjes met onderwijsbehoeften erbij en scherp hiermee de formuleringen aan. Het moment waarop je als gesprekspartner de kaarten met onderwijsbehoeften erbij pakt, is het moment dat de formulering van de onderwijsbehoeften stroef verloopt; je hebt behoefte aan taal en inspiratie. Evenzogoed kunnen de kaarten benut worden om te komen tot een scherper beeld of omschrijving. Kom tot twee of drie onderwijsbehoeften. Vraag de leraar om te prioriteren en hiervoor argumenten aan te dragen.

² Zie voor inspiratie over begeleidingsbehoeften de TIB-tool 'Begeleid handlingsgericht'

- Leg nu de mindsetkaarten neer en geef denktijd aan de leraar om erop te reageren. Laat gerust een ruime stilte vallen en wacht tot de leraar gaat praten. Stel vragen die de leraar in de gelegenheid brengen om te verwoorden welk perspectief zij ziet voor een goede relatie met deze leerling en voor het bereiken van de doelen met deze leerling. Het is belangrijk door te vragen op de diepere laag: voelt de leraar zich verantwoordelijk genoeg, is er genoeg energie om aan de slag te gaan? Let hierbij op de congruentie tussen verbale en non-verbale communicatie. Volg je intuïtie en spreek je gedachte uit als de leraar 'ja' zegt maar 'nee' lijkt te denken.
 - De mindsetvragen kunnen voor een ongemakkelijk gevoel zorgen bij de leraar. Realiseer je dat de leraar wel moeite kan ervaren, ook al is dat vanuit de (morele) schooldoelen geredeneerd niet wat je zou 'mogen' denken of voelen. Het bespreken van de moeite die de leraar met deze leerling ervaart is een eerste stap. Na deze stap ontstaat er ruimte en energie om een aanpak te ontwerpen die aansluit bij wat deze leerling nodig heeft.
- Vraag de leraar hoe zij tot nu toe heeft afgestemd op deze of op vergelijkbare onderwijsbehoeften. Wat lukte daarin goed en wat lukte minder goed? Als het een nieuwe situatie is, vraag dan of de leraar kan voorspellen welk leraarhandelen goed zou kunnen uitpakken. In de loop van het gesprek (je komt niet meer op ideeën wat te doen, of je zoekt een aanscherping, een krachtige samenvatting) pak je de kaarten leraarvaardigheden erbij. Dan wordt een keuze gemaakt voor enkele vaardigheden.
- De een na laatste stap van de dialoog is het verwoorden van het planmatig handelen: hoe gaat de leraar planmatig aan de slag met deze leerling? Vraag de leraar om haar plannetje zo concreet mogelijk te verwoorden door vragen te stellen als: Wat ga je nu doen? Hoe ga je dat doen? Wanneer ga je dat doen? Waarmee ga je dat doen? Wat is de rol van de klas, van de ouders? Welke materialen, methoden en methodieken zet je in? Hoe vaak ga je dat doen? Hoe weet je of je succes hebt, hoe volg je de ontwikkeling? Hoe betrek je de leerling bij het plan? Kortom: zo concreet en SMARTI als mogelijk is. Zie erop toe dat de leraar een korte notitie maakt en vraag eventueel om een kopie ervan.
- Sluit af met:
 - een terugblik op de dialoog;
 - een hartelijk dankjewel voor de openheid, collegialiteit etc.;
 - een datum waarop jullie elkaar weer kort treffen om de opbrengst van de aanpak te bespreken. Waarschijnlijk kun je het niet laten om na twee weken al even te informeren. Zorg ervoor dat het volgende gesprek over niet langer dan zes weken plaatsvindt.

4. Praktische tips

- ✓ Waar de ene school ervoor zal kiezen het Dialooginstrument in te zetten in reeds bestaand overleg zoals een leerling- of groepsbespreking, zal de andere school het instrument als een nieuwe vorm van collegiaal overleg willen inzetten.
 - Als de school het Dialooginstrument ziet als een (nieuwe) stap in de keten van leerlingbegeleiding is een teamintroductie van het instrument aan te raden. Een dergelijke stap helpt om binnen de school op eenzelfde manier met het instrument te werken en zo de effectiviteit te vergroten. De teamintroductie kan door de school zelf worden verzorgd of door een trainer die voldoende bekend is met het instrument (zie www.bazalt.nl).
 - Als de school het instrument wil inzetten in een reeds bestaand overleg, dan zal de introductie meer lijken op die van een olievlek. Steeds meer leraren maken kennis met het instrument. Van belang is om in gesprek te blijven over gehanteerde werkwijzen en effecten ervan, zodat collega's blijven leren van elkaars aanpak. Breng ervaringen in tijdens een bouw- of teambespreking.
- ✓ Het Dialooginstrument is in tal van settings te gebruiken. Enkele suggesties:
 - Duo-collega's bereiden zich individueel voor door het verzamelen van stimulerende en belemmerende factoren. Daarna gaan ze in gesprek over de onderwijsbehoeften en leraarvaardigheden. Ook hier wordt eerst een eigen beeld en daarna een gezamenlijk beeld gevormd. Leraren die hiermee ervaring opdeden, geven aan dat hun ogen geopend werden door zo samen over een leerling te spreken.
 - In een bouwvergadering wordt een leerling besproken over wie een van de leraren vragen heeft. De leraar heeft de stimulerende en belemmerende factoren op papier gezet. Nadat deze zijn toegelicht, worden de onderwijsbehoeften in tweetallen geformuleerd en vervolgens aan elkaar gepresenteerd om tot een gemeenschappelijk beeld te komen. De inbrengende leraar reageert en kan nader toelichten. Vervolgens kijken de tweetallen naar de leraarvaardigheden. Ook hierop reageert de inbrengende leraar. De tweetallen stellen tot slot een plan van aanpak op. De inbrengende leraar reageert hierop en geeft aan hoe ze aan de slag wil gaan. In een volgende bouwvergadering wordt het resultaat besproken en vindt indien gewenst aanscherping plaats.
 - Bovenstaande vorm kan ook op teamniveau plaatsvinden. De reflectieve vaardigheden van de leraar worden hiermee ontwikkeld en het team komt tot meer gemeenschappelijke taal. Door de dialoog regelmatig te herhalen neemt deze deskundigheid toe en ontstaat beter zicht op hoe de basisondersteuning in de praktijk met elkaar wordt gerealiseerd.
- ✓ Uit de voorlopergroepen weten we dat directeuren die deelnemen aan een dialoogsessie (niet per definitie als gesprekspartner, dat kan ook als toehoorder) meer zicht kunnen krijgen op een aantal zaken die van belang zijn voor de schoolontwikkeling:
 - Het bespreken van de mindsetvragen levert inzicht op vanuit welke mentale modellen leraren hun werk doen en hoe leraren zich verbonden hebben met de waarden, missie en visie van de school.
 - De dialoog geeft inzicht in de vaardigheden van de gesprekspartners. Het blijkt zinvol deze indrukken te benutten voor het integraal personeelsbeleid en te verbinden met de opbouw van het personeelsdossier en de inrichting van het professionaliseringsbeleid.
 - Na het bijwonen van meerdere sessies kan duidelijk worden waar leraren hun begrenzingen ervaren in het verzorgen van Passend Onderwijs. Hiermee kan het profiel van de school worden versterkt waar het gaat om de vraag: 'Welke basisondersteuning zijn wij in staat te verzorgen?'
- ✓ De kaarten met onderwijsbehoeften blijken ook goed hanteerbaar in een oudergesprek. Ze helpen ordenen en gezamenlijke taal te geven, zodat de leerling door de ouder en de leraar op dezelfde manier wordt begrepen in zijn behoefte aan ondersteuning op school én thuis.

Bijlage 1: Stimulerende en belemmerende factoren op 3 niveaus

	Stimulerend	Belemmerend
1. Leerling	Wat gaat deze leerling goed af, welke krachten en talenten zijn er op de volgende domeinen: - cognitief - werkhouding - gedrag / SEO - gezondheid	Wat zit bij deze leerling in de weg, wat gaat minder goed of verloopt moeizaam op de volgende domeinen: - cognitief - werkhouding - gedrag / SEO - gezondheid
2. Groep	Wat doen groepsgenoten en de leraar wat positief werkt bij deze leerling?	Wat doen groepsgenoten en de leraar (onbewust) wat bij deze leerling niet zo goed werkt?
3. Thuis	Wat doen de ouders, wat is er in de thuis-situatie/omgeving wat positief werkt bij deze leerling?	Wat doen de ouders (onbewust), wat is er in de thuissituatie/omgeving wat niet werkt of in de weg zit bij deze leerling?

Bijlage 2: Overzicht van alle kaarten met onderwijsbehoeften en leraarvaardigheden.**Domein: Leren****Onderwijsbehoeften**

Een leraar:	• die vriendelijk en beslist is. • die de instructie terugvraagt, controleert en samen met mij evalueert. • die de overgangen tussen de activiteiten structureert.
Opdrachten:	• met uitgewerkte voorbeelden. • die net op of net onder mijn niveau van beheersing zijn. • waar ik het nut van kan inzien.
Instructie:	• met veel visuele ondersteuning (bv plaatjes, pictogrammen, rekenlijn). • die vooral auditief is (hardop voorlezen, instructie in een verhaal, liedje of rijmpje). • een leraar die hardop voordoet en hardop denkt.
Leeractiviteiten:	• die aansluiten bij mijn belangstelling voor ... • die opgedeeld zijn in kleinere leeractiviteiten. • die mij structuur bieden met een stap-voor-stap-plan.
Feedback:	• die grafisch is, zodat ik mijn vorderingen goed kan volgen. • waarbij mijn succeservaringen worden benadrukt. • die consequent en direct op het gewenste gedrag volgt.
Groepsgenoten:	• die mij op weg helpen. • die accepteren dat ik 'anders' reageer in onverwachte situaties. • met wie ik samenwerkend kan leren.

Leraarvaardigheden: instructie

- Ik geef aan het begin van elke les een lesdoel en een lesoverzicht aan.
- Ik geef een samenvatting van de voorafgaande leerstof.
- Ik haal de benodigde voorkennis op, passend bij het doel van deze les.
- Ik doe de vaardigheid voor of laat een goede leerling dit doen.
- Ik geef duidelijke opdrachten.
- Ik ga na of de leerling de instructie heeft begrepen.
- Ik relateer de opdracht aan het doel van de les.
- Ik zorg dat de inhoud van de verwerkingsopdracht past bij de instructie.
- Ik sluit de les af met een terugblik en vooruitblik.
- Ik geef periodiek een terugblik.
- Ik spoor de leerling aan zelf fouten te corrigeren.

Leraarvaardigheden: management

- Ik zorg voor een geordende leeromgeving.
- Ik zorg dat de lesmaterialen klaar liggen.
- Ik zorg voor een soepele overgang.
- Ik zorg ervoor dat de leerling zijn zelfstandig werken kan registreren.
- Ik zorg dat de leerling weet wat er deze les, dit dagdeel aan de orde komt.
- Ik orden materialen naar leergebied.
- Ik zorg dat de leerlingen elkaar niet storen.
- Ik zet samenwerkend leren in.
- Ik zorg dat het tempo van de les effectief is.
- Ik zorg dat de les niet wordt onderbroken.
- Ik zorg dat de opdrachten duidelijk zijn.
- Ik heb het lokaal zo ruim opgezet dat het uitnodigt tot exploratie.
- Ik zorg dat de leerling een eigen plekje heeft voor persoonlijke spullen.
- Ik heb de looproutes voor de leerling georganiseerd.
- Ik zorg dat de leerling in verschillende hoeken zelfstandig kan werken.
- Ik zorg dat op het materiaal het niveau duidelijk zichtbaar is voor de leerling.
- Ik zorg dat het materiaal goed bereikbaar is.
- Ik orden de materialen naar type activiteit.
- Ik zorg dat er voldoende materiaal aanwezig is.
- Ik zorg dat de doelen zichtbaar aanwezig zijn in de klas.

Domein: Werkhouding**Onderwijsbehoeften**

Werkvormen	• laat mij actief leren, bevorder mijn zelfstandigheid. • sluit aan bij mijn belevingswereld. • met afwisselend inspanning en ontspanning.
Structureren taak:	• één opdracht, één bladzijde. • stappenplannen. • alleen antwoorden invullen.
Activiteiten:	• waarbij regelmatig bewogen kan en mag worden. • met een lay-out die sober is en mij helpt focussen.
Leeromgeving:	• rustige werkplek. • met geordende materialen. • naar keuze.
Motivatie en plezier:	• grote variatie in vormgeving en soorten opdrachten. • succeservaringen creëren. • vraag wat me bezig houdt.
Samenwerken:	• samenwerken met medeleerlingen. • een eigen inbreng in de samenwerking. • verantwoordelijkheid voelen en nemen voor het groepsresultaat.

Leraarvaardigheden : werkhouding

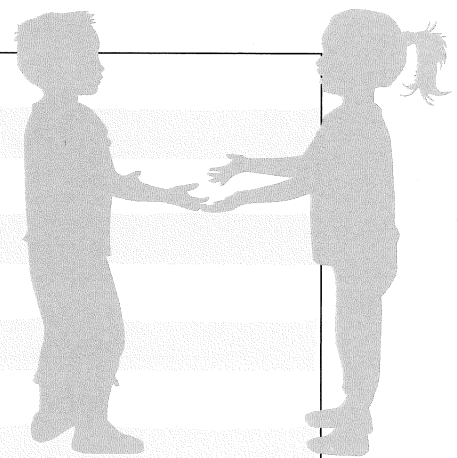
- Ik bied activiteiten met ruimte voor eigen keuzes en inbreng.
- Ik breid de verantwoordelijk voor het werk stap voor stap uit.
- Ik laat de leerling zelf keuzes maken.
- Ik gun de leerling tijd om een antwoord te geven.
- Ik geef de leerling voorbereidingstijd voor het uitvoeren van een opdracht.
- Ik laat de leerling zelf het werk beoordelen.
- Ik laat de leerling verwoorden wat hij heeft geleerd.
- Ik zet samenwerkend leren in.
- Ik laat de leerling zelf fouten opsporen in het werk.
- Ook deze leerling geef ik beurten in de klas.
- Ik leg de nadruk op de dingen die goed gaan.

- Ik geef positieve, taakgerichte feedback.
- Ik laat de leerling zelf de vorderingen bijhouden.
- Ik bespreek met de leerling de materiaalkeuze.
- Ik kijk met positieve verwachtingen naar de leerling.
- Ik spreek mijn vertrouwen uit aan de leerling.
- Ik geef opdrachten die de leerling goed kan maken.
- Ik bespreek samen met de leerling de vorderingen.
- Ik laat de leerling zelf materialen kiezen.
- Ik bevraag de leerling op welke ondersteuning bij het leren nodig is.
- Ik bevorder de samenwerking met andere leerlingen door ...

Domein: Gedrag

Onderwijsbehoeften

- Ik wil mijn grenzen leren kennen.
- Ik mag fouten maken.
- Ik wil mijn grenzen kunnen aangeven aan de ander.
- Ik wil initiatief kunnen nemen.
- Ik wil verantwoordelijkheid dragen.
- Ik wil nieuwe sociale contacten kunnen aangaan.
- Ik wil teleurstellingen leren verwerken.
- Ik wil mijn eigen behoeften leren kennen.
- Ik wil inzicht in het waarom van regels en routines.
- Ik wil me veilig voelen.
- Ik wil complimenten en waardering.
- Ik wil mijn zelfvertrouwen (verder) ontwikkelen.
- Ik wil me competent kunnen voelen in de omgang met anderen.
- Ik wil in nieuwe (sociale) situaties weten wat ik moet doen.
- Ik wil erbij kunnen horen.
- Ik wil me respectvol en tolerant ten opzichte van anderen kunnen gedragen.

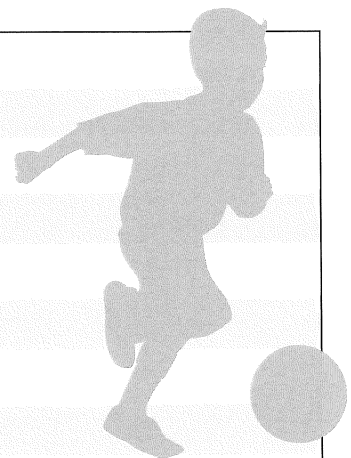

Leraarvaardigheden: gedrag

- Ik gebruik consequent een methode voor SEO en pas dit toe in mijn dagelijkse handelen.
- Ik leer kwetsbare leerlingen voor zichzelf op te komen.
- Ik leer de leerling om met gevoelens van anderen rekening te houden.
- Ik grijp dagelijkse situaties aan om het inlevingsvermogen van de leerling te bevorderen.
- Ik grijp dagelijkse situaties aan om waarden en normen te bespreken en concreet te maken.
- Ik houd kindgerichte gesprekken waarbij ik vooral actief luister.
- Ik onderzoek met de leerling wanneer conflictsituaties zich voordoen.
- Ik bespreek wat de leerling kan doen om conflicten te voorkomen / op te lossen.
- Ik reageer zoveel mogelijk non-verbaal (glimlach, knipoog enz).
- Ik zorg dat de les niet wordt onderbroken.
- Ik benoem het inlevingsvermogen van de leerling als hij dit toont.
- Ik leer de leerling vaardigheden als vragen stellen, nee zeggen, complimenten maken, enz.
- Ik heb realistische en positieve verwachtingen van de leerling.
- Ik geef de leerling de kans ervaringen op te doen in sociale contacten.
- Ik leer de leerling positieve dingen van zichzelf te zien/ te verwoorden.
- Ik stimuleer het overdenken van alternatieven met voordelen, nadelen en consequenties.
- Ik voorkom en bespreek pestgedrag van leerlingen.

Domein: Gezondheid**Onderwijsbehoeften**

- Ik wil een lokaal/gebouw dat voor mij toegankelijk is.
- Ik weet welke situaties lastig voor mij zijn.
- Ik wil de leraar goed kunnen zien.
- Ik wil me leeftijdadequaat motorisch ontwikkelen.
- Ik wil de leraar goed kunnen horen.
- Ik ken mijn (fysieke) mogelijkheden en beperkingen.
- Ik wil mijn lijf en identiteit leren kennen.
- Ik wil mezelf kunnen verzorgen.
- Ik wil begrijpen dat de regels van thuis en school van elkaar kunnen verschillen.
- Ik kan kiezen voor gezonde voeding.
- Ik wil mijn seksualiteit (her-)kennen en ermee omgaan.
- Ik ben me bewust van de waarde van dingen.
- Ik ben me bewust van mijn puberteit en kan hiermee omgaan.

Leraarvaardigheden: gezondheid

- Ik ken de motorische mogelijkheden van deze leerling en stem hierop af door ...
- Ik stem af op de specifieke gezondheidsbehoeften van deze leerling door ...
- Ik besteed aandacht aan diversiteit in de samenleving.
- Ik geef de leerling een beredeneerde plaats in mijn klas op basis van zijn beperking.
- Ik ken de mogelijkheden en beperkingen van deze leerling.
- Ik zorg dat de klas / de school voor deze leerling toegankelijk is.
- Ik geef de leerling inzicht in zijn mogelijkheden en beperkingen.
- Ik ontwerp samen met de leerling ontwikkelkansen.
- Ik besteed aandacht aan bewust consumeren.

Mindset

- Ik wil graag, ook met deze leerling, goede resultaten boeken.
- Ik accepteer dat deze leerling qua gedrag een eigen aanpak heeft.
- Ik accepteer dat deze leerling in een ander tempo werkt en leert.
- Ik zie het als uitdaging om steeds nieuwe leerstof, een nieuwe aanpak te zoeken.
- Ik accepteer dat deze leerling een eigen leer- en/of ontwikkelingslijn heeft.
- Ik ervaar de ondersteuningsvraag als een uitdaging.
- Ik zie het als een uitdaging om steeds weer een nieuwe benadering te zoeken.

Planmatig handelen

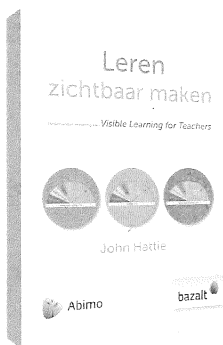
- Ik evalueer de bestede leertijd aan de verschillende vakgebieden.
- Ik plan de organisatie van extra begeleiding in en leg deze vast.
- Ik heb per vakgebied de eind- en tussendoelen voor de leerling geformuleerd.
- Ik heb het beginniveau vastgesteld aan de hand van toetsgegevens/analyses, observaties en gesprekken.
- Ik evalueer mijn eigen didactisch handelen.
- Ik evalueer mijn eigen pedagogisch handelen.
- Ik heb het (individueel) begeleidingsplan ingepast in het groepsplan.
- Ik heb extra oefening vastgelegd.
- Ik formuleer concrete doelen omtrent de sociaal-emotionele ontwikkeling.
- Ik breng aan de hand van het LVS SEO de beginsituatie én de groei in kaart.
- Ik evalueer de gebruikte extra methodieken.
- Ik heb de leer- /ontwikkelingsdoelen met de leerling besproken.
- Ik heb de evaluatie vastgelegd (wanneer, wie en hoe).
- Ik relateer de eind- en tussendoelen aan onze methode en de toetsen.
- Ik vergelijk de prestaties met eerdere prestaties van deze leerling.

Bazalt voor beter onderwijs

Het Dialooginstrument HGW is een uitgave van Bazalt. Met Bazalt realiseert u aantoonbaar beter onderwijs. Want Bazalt koppelt wetenschap aan de dagelijkse praktijk. We bieden werkwijzen waarvan onderzoek bewijst dat ze effect hebben. We zijn gedreven en gericht op praktische toepasbaarheid, maximale impact en resultaat. Onze kennis over optimaal leren en lesgeven vindt u terug in onze uitgaven: boeken, infokaarten, lesmateriaal en digitale applicaties.

Uitgebreide informatie staat op onze website: www.bazalt.nl/educatieve-uitgaven.

Interessante uitgaven voor u:

Leren zichtbaar maken

De bestseller van onderwijswetenschapper John Hattie. Zijn boodschap luidt: Kijk naar uw onderwijs door de ogen van leerlingen. Leer hen hun eigen leraar te worden.

Minder onderwijzen, meer leren

Handelingsgericht Werken 2.0

Handelingsgericht Werken gecombineerd met de inzichten van Leren zichtbaar maken: maak de omslag van 'onderwijzen' naar 'doen leren'.

Training en implementatie

Heeft u ondersteuning nodig bij de implementatie van een nieuwe werkwijze? Bazalt biedt niet alleen kennis op papier, maar heeft ook ervaring met de toepassing in de praktijk (primair en voortgezet onderwijs en mbo). We bieden verschillende vormen van dienstverlening, zoals trainingen, e-learning, coaching, opleidingen en implementatiebegeleiding.

Voor meer informatie of een offerte kunt u contact opnemen met Bazalt: info@bazalt.nl of (088) 557 05 70.

Bent u gevestigd in Den Haag e.o.? Neemt u dan contact op met HCO: info@hco.nl, (070) 448 28 28.

Bent u gevestigd in Zeeland of West-Brabant?

Neemt u dan contact op met RPCZ: info@rpcz.nl, (0118) 48 08 00.

Bazalt maakt deel uit van de Bazalt Groep en werkt daarin samen met partners HCO en RPCZ.

De dialoogsessie (samenvatting van de stappen)

(Houd deze pagina tijdens de dialoog bij de hand)

voorbereiding:

- Klap het dialoogveld open op tafel en leg de kaarten op de daarvoor bestemde vakken.
- Plaats een foto van de leerling in het midden.
- Volg alle stappen voor een optimaal resultaat.

Stap 1: Stimulerende en belemmerende factoren benoemen

- De leraar plakt memobriefjes met stimulerende en belemmerende factoren bij het juiste domein op het dialoogveld.
- De leraar besluit welk domein het eerste/de meeste aandacht verdient.
- De gesprekspartner bevraagt de leraar, maar kan zelf ook een idee hebben wat de ontwikkeling van deze leerling stimuleert of belemmert.

Stap 2: Onderwijsbehoeften formuleren

- Voor het gekozen domein (maximaal twee) worden de onderwijsbehoeften zo scherp mogelijk geformuleerd, in eerste instantie zonder gebruik te maken van de kaartjes.
- De kaarten met onderwijsbehoeften worden erbij gepakt. De leraar scherpt de eigen omschreven onderwijsbehoeften aan met behulp van de vragen en inbreng van de gesprekspartner.

Stap 3: Verkennen van de mindset

- Leg de mindsetkaarten op tafel. Ziet de leraar echt perspectief om met deze leerling aan de slag te gaan door af te stemmen op de specifieke behoeften?
- De mindsetkaarten helpen te verhelderen waar de leraar nu nog moeite ervaart in de afstemming op deze leerling.

Stap 4: Leraarvaardigheden formuleren

- De leraar formuleert de benodigde leraarvaardigheden bij de onderwijsbehoeften, in eerste instantie zonder gebruik te maken van de kaartjes.
- De kaarten met leraarvaardigheden worden erbij gepakt. De leraar scherpt de omschreven leraarvaardigheden aan met behulp van de vragen en inbreng van de gesprekspartner.

Stap 5: Planmatig handelen formuleren

- De leraar verwoordt, gesteund door de gesprekspartner, hoe het handelen eruit komt te zien en hoe dit (verder) ontwikkeld wordt. Doel is het scherp formuleren van het planmatig handelen, in eerste instantie zonder de aanwezige kaartjes.
- Benut nu de kaarten met planmatig handelen. De leraar scherpt het eigen omschreven planmatig handelen aan met behulp van de vragen en inbreng van de gesprekspartner.

Stap 6: Afspraken vastleggen

- Maak een foto van het dialoogveld en de gekozen kaartjes (plan van aanpak).
- De leraar omschrijft hoe zij nu precies te werk gaat en wat daarvoor nodig is.
- Maak afspraken voor een vervolgspraak.

Printversie blanco kaartjes op Wiki

- onderwijsbehoeften
- leraarvaardigheden
- planmatig handelen